

РОЛЬ СИСТЕМИ ОСВІТИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ

Державний біотехнологічний університет

Анотація. Обґрунтовано зростання ролі освіти, як чинника виробництва, що формує інтелектуальну основу економіки знань. Доведено, що ефективність сучасного матеріального виробництва та науково-технічний прогрес перебувають у прямій залежності від загального рівня розвитку знань. Проаналізовано та визначено чинники успіху конкурентоспроможності високорозвинених країн та України. Доведено використання освітнього потенціалу як ключового чинника у конкурентній боротьбі на міжнародному ринку.

Ключові слова: система освіти; конкурентоспроможність; виробництво; науково-технічний прогрес; інтелектуальний потенціал

THE ROLE OF THE EDUCATIONAL SYSTEM IN ENSURING THE COUNTRY'S COMPETITIVENESS

Abstract: The growing role of education as a factor of production that forms the intellectual basis of the knowledge economy is substantiated. It is proved that the efficiency of modern material production and scientific and technological progress are directly dependent on the general level of knowledge development. The factors of success of the competitiveness of highly developed countries and Ukraine are analyzed and determined. The use of educational potential as a key factor in competition in the international market is proved.

Keywords: education system; competitiveness; production; scientific and technological progress; intellectual potential

В сучасних умовах в найбільш розвинених країнах головним фактором економічного зростання стає виробництво, поширення та використання знань, які відіграють все більш істотну роль у процесах збільшення багатства, навіть більшу, ніж фізичний капітал, малокваліфікована праця, природні ресурси та фінансовий капітал. Простежується тісна кореляція між обсягами інвестицій у систему знань (освіта, наука, НДДКР, підвищення кваліфікації, інформаційні мережі, програмні продукти) та темпами економічного зростання. Формується нова економіка, заснована на знаннях, що проявляється як інформаційна, мережна та інноваційна. Інформаційна – оскільки знання накопичуються, зберігаються, передаються та використовуються як інформація; мережна, оскільки економіка все більше переноситься до Інтернету; інноваційна, оскільки будь-яка компанія, яка запровадила інновацію першою, в умовах конкуренції лише на певний період може стати монополістом та отримувати додатковий прибуток, який вона змушена спрямовувати на подальший інноваційний розвиток.

Особлива роль знань, як чинника виробництва, зумовлює зростання ролі освіти. Протягом останніх 30 - 40 років всі провідні країни світу намагаються максимально розвивати та модернізувати систему освіти, яка формує інтелектуальну основу економіки знань [1]. Незважаючи на те, що знання, як правило, є міжнародним суспільним благом, для якого не існує національних кордонів, в сучасних умовах конкурентні переваги країн в економічній галузі все більше пов'язуються з конкуренцією у сфері науки і техніки і, як наслідок, конкуренцією у галузі підготовки кваліфікованих кадрів.

Відновлення та ефективне використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, широкомасштабні інвестиції не тільки у традиційні галузі, а й у сучасні електронні, нано- та біотехнології, науку та освіту, незважаючи на кризу, є найбільш актуальними завданнями на сучасному розвитку нашої держави. Поява та стрімкий розвиток високих технологій, зростання рівня технічної оснащеності виробництв, забезпечення високих темпів розвитку науки і техніки, зумовлені необхідністю досягнення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва та сфери послуг,

потребують наявності кваліфікованих спеціалістів та відповідної системи їхньої підготовки [2, с. 111-121].

Таким чином, ефективність сучасного матеріального виробництва та науково-технічний прогрес перебувають у прямій залежності від загального рівня розвитку знань та кваліфікації працівників.

У зв'язку з цим, виступаючи основною ланкою процесу відтворення сукупної робочої сили, система освіти відіграє дедалі більшу роль у соціальному, економічному та науково-технічному розвитку країни. Система надання освітніх послуг стає ключовим фактором формування та підвищення економічного потенціалу країни [3].

Непрямим підтвердженням визнання суспільством ролі освіти може бути випереджаюче на початку 60-х років ХХ ст. розширення сфери освітніх послуг у розвинених країнах порівняно з іншими галузями економіки, зокрема щодо наукових досліджень та розробок. У 70-х роках витрати на освіту перевищували витрати на науку в США у 2,6-3 рази; у Японії, Франції та Великобританії – у 3-3,5 рази. Це співвідношення зберігається і досі, незважаючи на форсовані темпи розвитку НДДКР у цих країнах. Відомі західні мислителі, такі як Д. Белл, П. Друкер та ін., звернули увагу на формування нового типу суспільства («суспільство знань», «інформаційне суспільство» «постіндустріальне суспільство»), основною рисою якого є перетворення знань та інформації у стратегічний ресурс. Інформаційно-інтелектуальні технології, знання, докорінно змінюють становище людини в суспільстві. Освітні характеристики людських ресурсів, сформовані в процесі навчання, все більшою мірою визначають параметри соціально-економічного розвитку. Так, за оцінками зарубіжних експертів, збільшення людського капіталу на один відсоток призводить до прискорення темпів зростання ВВП в розрахунку на одну людину на 1–3%, а збільшення навчання робочої сили на один рік може призвести до додаткового зростання ВВП на 3%. У більшості країн світу на професії з переважанням інтелектуальної праці припадає приріст зайнятості. Наприклад, у США цей показник складає 85%, Німеччині – 89%, Японії – 90%, Великій Британії – 95%. Інтелектуалізація праці та відповідно зростаюча роль висококваліфікованої робочої сили в соціально-економічному, суспільному розвитку цих країн обумовила випереджаючий ріст вкладень у людину (в освіту, здоров'я, умови життя) порівняно з вкладеннями в уречевлені елементи виробництва [4].

Отже, в умовах інформаційного суспільства та становлення економіки знань головними чинниками успіху країн стають розвинена інфраструктура інформації та розповсюдження знань, динамічний розвиток інновацій і підприємництва, освіти й науки.

Сучасні науковці виокремлюють освіту і професійну підготовку як складову інноваційної системи поряд з такими підсистемами, як генерація знань, виробництво продукції та послуг, інноваційна інфраструктура. Інвестиції в освіту, кількість і якість людських ресурсів, розширення доступу компаній до венчурного капіталу, розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій, чисельність зайнятих у галузях знання, одержання нових знань і технологій, їх ефективне використання великою мірою визначають місце країни у світовому співтоваристві, її конкурентні позиції, рівень життя народу. У зв'язку з цим система освіти стає найважливішим фактором формування і підвищення економічного потенціалу країни.

Сьогодні в промислово розвинутих країнах 80–95% приросту ВВП припадає на частку нових знань, втілених у техніці й технологіях. Україна характеризується низьким рівнем конкурентоспроможності – 73 місце серед 131 за індексом глобальної конкурентоспроможності [5].

Підвищення ролі освіти в економічному розвитку країни та забезпеченні її конкурентоспроможності дозволяє розглядати освітній потенціал як ключовий чинник конкурентної боротьби:

- по-перше, він є головним активом людини як носія робочої сили, визначає її конкурентоспроможність на ринку праці;
- по-друге, є основним нематеріальним активом організації, відіграє роль важеля ринкових переваг, збільшує її шанси до успіху через підвищення здатності робочої сили до якісної, кваліфікованої та продуктивної праці, інноваційної та винахідницько-раціоналізаторської діяльності;
- по-третє, є складовою національної інноваційної системи, визначає міжнародну конкурентоспроможність держави. Розвиток людського капіталу та покращення якісного складу трудових ресурсів є пріоритетним напрямом держави в забезпеченні конкурентних переваг національної економіки [6].

Сфера освіти в Україні є порівняно благополучною, як за якістю послуг, так і за забезпеченістю ресурсами. Рівень забезпечення української системи освіти матеріальними та людськими ресурсами

цілком прийнятний. Проте недостатня за світовими мірками тривалість повного циклу освіти дещо знецінює дипломи, отримані в Україні, та ставить під сумнів нашу конкурентну перевагу у великій частці робочої сили з вищою освітою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кулініч О. А., Зарецька Л. М. Місце і роль освіти в інституційному забезпеченні громадянського суспільства. Національне виробництво й економіка в умовах реформування: стан і перспективи інноваційного розвитку та міжрегіональної інтеграції. 2015. С. 381-383.
2. Національна економіка: опорний конспект лекцій / Укладачі: Зарецька Л. М., Кулініч О.А. – Харків: ХДУХТ, 2021. 132с.
3. Кулініч О. А., Федоренко Н.М. Індекс інклюзивного розвитку – альтернативна система оцінювання економічного розвитку країн. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність: міжнар. наук.-практ. конф. ХДУХТ. Ч. 2. 2020. С. 87-89
4. Кулініч О. А. Бенчмаркінг України за якістю соціальної сфери. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2009. С. 48-59.
5. Кулініч О. А., Зарецька Л. М. Державне регулювання сфери вищої освіти. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2015. Вип. 2. С. 168-179.
6. Ушакова Н.Г., Кулініч О.А., Помінова І.І., Федоренко Н.М Актуальні тренди вищої освіти: монографія. - Харків: MONOGRAF, 2019. 124 с.

Андросова Тетяна Василівна – кандидат економічних наук, професор, професор кафедри економіки та бізнесу, Державний біотехнологічний університет, Харків

Кулініч Оксана Андріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та бізнесу, Державний біотехнологічний університет, Харків, e-mail: kulinich.ekonom@gmail.com

Толок Альона Вікторівна – бакалавр факультету економічних відносин та фінансів, Державний біотехнологічний університет, Харків

Androsova Tetiana – PhD in Economics, Professor, Professor of the Department of Economics and Business, State Biotechnological University, Kharkiv

Kulinich Oksana – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Business, State Biotechnological University, Kharkiv, e-mail: kulinich.ekonom@gmail.com

Tolok Alona – Bachelor of the Faculty of Economic Relations and Finance, State Biotechnological University, Kharkiv